

Šindelář, Bedřich

Publikace o pařížské komunitě po II. světové válce : (bibliografický výběrový přehled)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1972, vol. 20-21, iss. C18-19, pp. [189]-206

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102070>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE-REFERÁTY-ZPRÁVY

PUBLIKACE O PAŘÍŽSKÉ KOMUNĚ PO II. SVĚTOVÉ VÁLCE

(Bibliografický výběrový přehled)

Letos vzpomíná celý pokrokový svět stého výročí Pařížské komuny, onoho nezapomenutelného „šturmování nebes“, vyvrcholivšího založením prvního proletářského státu na světě. U moci se sice udržel něco málo přes dva měsíce, stal se však impozantní ouverturou k nadcházejícímu věku proletářských revolucí XX. století, zahájeného pod Leninovým vedením ruskými bolševiky, kteří se hlásili k dějinnému odkazu pařížských komunardů a jejich sny prakticky a hlavně trvale uvedli v život.

Připomeneme-li si za dnešní situace defétistický výrok někdejšího zaníceného propagátora francouzského utopického socialismu, Louise Reybauda, který v roce 1854 pod dojmem dočasných neúspěchů napsal: „Socialismus je mrtev, mluvit dnes o něm, to znamená mít o něm pohřební řeč“,¹ pak jej dnes musíme chápat jako pouhou epizodku, kterou další vývoj usvědčil ze lži. Usvědčil ji z ní i v samotné Francii, kde právě události Pařížské komuny světu připomněly, že myšlenky socialismu nabývají na přitažlivosti a stanou se dříve nebo později majetkem mas pracujících na celém světě a připraví kapitalismu nejednu horkou chvíli a později též jeho hořký zánik.

Problematice Pařížské komuny byla vzhledem k jejímu historickému významu věnována na publikačním poli značná pozornost. V tomto příspěvku se omezíme jen na výběrový přehled o produkci vydané od skončení II. světové války. Je charakteristické, že přední místo v tomto ohledu náleží sovětským historikům, což je zřejmě logickým důsledkem toho, že Sovětský svaz se stal pokračovatelem a vlastně dovršitelem oněch ideálů, o nichž před sto lety snili a za něž na barikádách umírali pařížští komunardi. Sovětská produkce v tom získala zřejmý náskok před rodnou zemí komunardů — Francií, kde tamní vládnoucí buržoazní režimy neměly ze zcela pochopitelných příčin zájmu na propagaci myšlenek Komuny, nýbrž právě naopak.

Priorita sovětské vědy se tu projevuje již soustavnou péčí vynaloženou při publikování bibliografických údajů k otázkám souvisejícím s dějinami

¹ Cituje G. Weil, *Histoire du mouvement social en France de 1852 à 1902*, Paris 1904, str. 42.

Pařížské komuny. Z námi sledovaného poválečného období třeba začít článkem S. Kana z roku 1951 o publikaci protokolů Komuny,² dále nutno upozornit na příslušnou partii z bibliografického příspěvku V. A. Dunajevského o sovětských pracích z dějin Francie vydaných v letech 1945 až 1959.³ Pozornosti pak zasluží přehled F. I. Archipova o pramenech a historiografii Komuny⁴ a zejména též reedice příspěvku N. M. Lukina o významu protokolů Generální rady Prvé internacionály pro bádání o problémech Pařížské komuny.⁵ Užitečný je dále bibliografický soupis B. A. Kameněckého a M. A. Nikolajevského k otázkám Prvé internacionály a Pařížské komuny.⁶ Zaznamenání zasluží též pojednání maďarského autora Jánose Jemnitze, napsané k 90. výročí Komuny o tom, jaký význam jí byl přikládán v historické literatuře v posledních letech⁷ a zároveň s tím bych upozornil ještě na J. I. Drazinase, sovětského badatele z dalekého východosibiřského města Čity, totiž na jeho článek o problémech historie Pařížské komuny v nejnovější francouzské literatuře.⁸

Velmi užitečná je bibliografická práce, kterou v roce 1957 vydal Giuseppe Del Bo v Miláně pod názvem „*La Commune di Parigi. Saggio bibliografico*“ (VI + 142 stran). Tato knížka navazuje tématicky na autorův starší článek „*La Comune di Parigi nella raccolta della Bibliotheca G. G. Feltrinelli*“ (vyšlo v: *Movimento operaio*, Milán 1952, nová řada č. 1, leden–únor 1952, str. 104–153).

Závažné rozhodnutí učinila Commission internationale d'histoire des mouvements sociaux et des structures sociales, působící v rámci Mezinárodního komitétu pro historické vědy, když od roku 1958 v pařížském nakladatelství Armand Colin přikročila k vydávání důležité řady „*Répertoire international des sources pour l'étude des mouvements sociaux aux XIXe et XXe siècles*“, kterou řídí známý Georges Bourgin, dále Domenico Demarco a Denise Fauvel-Rouif. První část věnovaná letům 1864–1877 skýtá pochopitelně i zároveň cenné údaje pro badatele pracující na otázkách Komuny.

Upotřebitelné a mnohdy velice cenné bibliografické soupisy najdeme zpravidla v seriózních vědeckých sbornících a monografiích zaměřených speciálně k problematice Komuny, o nichž ostatně bude níže ještě řeč.

² O publikacii protokolov Pařížskoj Kommuny (Voprosy istorii 1951, č. 3, str. 80–93).

³ *Istorija Francii v sovetской poslevojennoj naučnoj literature 1945–1959 gg.* (ve sborníku: *Francuzskij ježegodnik 1959*, Moskva 1961, str. 438–511).

⁴ *Istočniki i storiografija Pařížskoj Kommuny 1871 goda* (v: *Učenyje zapiski Gorkovskogo ped. instituta inostrannyh jazykov*, vypusk 6, *Obščestvennyje i gumanitarnyje nauki*, 1958, str. 143–145).

⁵ *Protokoly Generalnogo Soveta Internacionalny kak istočnik dlja istorii Pařížskoj Kommuny* (v akademické edici: *Izbrannyje trudy N. M. Lukina v trech tomach*, Moskva 1963, t. 3, str. 16–46).

⁶ *Litěratúra po istorii I Internacionala i Pařížskoj Kommuny* (Voprosy istorii KPSS 1964, č. 7, str. 143–148).

⁷ János Jemnitz, *A Párizsi Kommün az ujabb történeti irodalomban. Emlékezés a Párizsi Kommün 90. évfordulójára* (v: *Párttörténeti Közlemények*, Budapest 1961, VII. roč., seš. 2, str. 111–139).

⁸ *Problema istorii Pařížskoj Kommuny v novšej francuzskoj literature* (v: *Učenyje zapiski Čitinskogo ped. instituta*, vyp. 3, *Obščestvennyje i gumanitarnyje nauki* 1963, str. 99–118).

Chceme-li v nadcházejících řádcích věnovat trochu pozornosti edicím pramenů k Pařížské komuně, pak nemůžeme při tom ztráct se zřetele již výše naznačený nevraživý postoj francouzských buržoazních vlád a kruhů jak ke Komuně, tak zejména k jejímu odkazu. Pak též snáze pochopíme, proč se kupříkladu k publikování tak prvořadého a přímo základního pramene, jakým pro poznání Komuny byly protokoly, zachycující její zasedání od konce března do konce května 1871, přistupovalo ve Francii tak nesmírně váhavě a liknavě, a proč k vydání pouhých dvou svazků bylo zapotřebí tolika let. Vždyť od vydání prvního svazku muselo uplynout plných 21 let, než mohl vyjít druhý svazek protokolů Komuny, a to navzdory tomu, že editoři měli druhý svazek této publikace připraven do tisku krátce po vydání prvního svazku. Jde o proslulou edici „*Procès-verbaux de la Commune de 1871. Édition critique par Georges Bourgin et Gabriel Henriot*“. První její svazek, zachycující zasedání Komuny od konce března do konce dubna 1871, vyšel v Paříži roku 1924, a druhý, obsahující protokolární zápisy o jejích zasedáních z měsíce května 1871, směli tiž editoři vydat až po skončení II. světové války. Ten vyšel v Paříži v roce 1945 ve velmi omezeném nákladu, a to hlavně díky „fandovství“ obou editorů – buržoazních historiků liberálního smýšlení –, kteří dokázali k tomu využít velkého nadšení, jež ve Francii bezprostředně po porážce fašismu vzniklo a v důsledku vedoucího podílu Sovětského svazu na tomto skvělém vítězství vyvolalo ve francouzské veřejnosti dosud nebývalé sympatie k levicovému hnutí. Bourginova a Henriotova edice představuje úplný a nezkrácený, kriticky vydaný text protokolů, majících pro poznání Komuny zásadní vědecký význam. Z té příčiny byl již její první svazek přeložen do ruštiny a vydán v roce 1933.⁹ V letech 1959–1960 vyšel pak nákladem Akademie věd SSSR a za redakce V. P. Volgina kompletní překlad obou svazků citované edice protokolů.¹⁰ Tímto počinem byl tento vzácný a zčásti těžko dostupný pramen zpřístupněn nejen pro četné zájemce z řad specializovaných vědeckých pracovníků, nýbrž i pro širší veřejnou potřebu.

Významným a cenným pramenem k dějinám Pařížské komuny jsou přirozeně články, poznámky, veřejná vystoupení, korespondence a spisy tak znamenitých současníků a bystrých pozorovatelů, jakými byli Karel Marx a Bedřich Engels. Jejich postřehy, poznámky a hodnocení mají zásadní význam pro skutečně vědecký přístup k dějinám Komuny. Kromě četných jiných jejích prací, vydaných již dříve, mám tu na mysli především druhé vydání sebraných spisů Marxových a Engelsových, pořízené Institutem marxismu-leninismu při Ústředním výboru Komunistické strany Sovětského svazu, které postupně vychází také u nás v českém překladu. Z korespondencí Marxových a Engelsových k otázkám Komuny třeba v prvé řadě uvést 32. a 33. svazek jejich sebraných spisů z jejich statí, článků, projevů a knižních publikací nutno vyzvednout především 17. svazek, kde kromě Marxovy proslulé „*Občanské války ve Francii*“ jsou z jeho rukopisné pozůstalosti otištěny dále dva předchozí přípravné autorovy náčrty k citovanému spisu, nemluvě

⁹ *Protokoly Pařížskoj Komuny, 28. marta–30. aprilja 1871, tom. I, Moskva 1933.*

¹⁰ *Protokoly zasedanij Pařížskoj Komuny 1871 goda. Moskva 1959–1960, tom. I–II.*

pak ještě o četných dalších dokumentech a materiálech, z nichž může historik pro dějiny Komuny vytěžit mnoho podnětného a cenného. Nelze se tu dát naprosto odradit a iritovat buržoazní propagandou, prováděnou již po dobu celého sta let a tvrdící vytrvale, že prý Marx s Engelsem vytvořili o Komuně „zkreslený mýtus“, do čehož pochopitelně zahrnuje též V. I. L e n i n a, zejména pro jeho známé statě a články věnované Pařížské komuně.¹¹ Seriózní a nikoli slepě zaujatí buržoazní historikové musejí přinejmenším Marxovy a Engelsovy práce uznat za závažný historický pramen, i když tito historikové nebudou chtít jinak s jejich hodnotícími závěry souhlasit. Jde přece o stanoviska a soudy dvou významných současníků, kteří měli neobyčejně bohaté zkušenosti z mezinárodního politického dění a především pak z mezinárodní dělnického hnutí.

Již dříve bylo tu výslovně konstatováno, že sovětská historická věda otázkám Pařížské komuny věnovala daleko největší pozornost ze všech, a je tudíž zcela přirozené, když její monografické, sborníkové a časopisecké tvorbě z této oblasti věnujeme pozornost na prvním místě.

Za nejpozoruhodnější a zároveň za nejcennější z prací sborníkového charakteru považují dvousvazkové dílo „*Pařížskaja Kommuna 1871 goda*“, čítající na 1260 stran a představující zároveň důstojný dar a příspěvek Akademie věd SSSR k devadesátému výročí Komuny. Tento sborník vyšel v Moskvě 1961 za redakce zkušených a osvědčených badatelů E. A. Ž e l u b o v s k é, A. Z. M a n f r e d a, A. I. M o l o k a a F. B. P o t ě m k i n a, kteří k tomuto účelu dokázali soustředit kolem sebe široký kolektiv dobře kvalifikovaných badatelů z několika společenskovědních oborů.

První svazek sborníku podává v prvých dvou kapitolách na značně širokém pramenném i monografickém podkladu obraz jak předchozího vnitropolitického vývoje francouzského, tak i základních momentů trendu zahraničně politického, jež posléze ve společné výslednici vedly ke vzniku Pařížské komuny. V dalších kapitolách je pak tařka den za dnem, živě a poutavě vyličen běh událostí oněch 72 legendárních dnů, kdy pařížští komunardi poprvé v historii nastolili revoluční cestou proletářský stát, dělnickou vládu. Dosavadní bohatství pramenů je přitom obohaceno o nové objevy ze sovětských archívních i jiných zdrojů. Velmi podnětné a cenné jsou ve sborníku partie věnované charakteru revoluční vlády, dále pařížským oddílům národní gardy, demokratickým a lidovým klubům ve městě, na jejichž význam už před více než třiceti lety upozorňoval ostatně již známý sovětský historik, diplomat a politik P. M. K e r ž e n c e v (vlastním jménem Lebeděv). Možno povědět, že sovětští badatelé v citovaném sborníku dokázali v maximální míře využít dochovaných protokolů Komuny a jejích orgánů, dále materiálů vzešlých z činnosti národní gardy, politických klubů, a vůbec z úřední činnosti, dále z úředních i soukromých korespondencí, z paměti současníků, ze zpráv francouzského i zahraničního

¹¹ Zmínek o Komuně v Leninových Sebraných spisech je opravdu mnoho, stačí se tu podívat na heslo Pařížská komuna v závěrečných rejstříkových svazcích. Nejvýznamnějším a velice jadrným způsobem se Lenin k otázkám Komuny vyslovil v „*Předmluvě k ruskému vydání dopisů Karla Marxe Ludwigu Kugelmannovi*“ (Spisy 12, str. 103–106), dále v článku „*Poučení z Komuny*“ (Spisy 12, str. 479–482) a konečně v jubilejní vzpomínkové stati z roku 1911 nadepsané „*Památce Komuny*“ (Spisy 17, str. 128–132).

tisku a v neposlední míře přirozeně též z bohatství materiálů, informací a hodnocení, jež poskytovali klasikové marxismu-leninismu, dále písemnosti Prvé internacionály atp.

Druhý svazek sborníku obsahuje kromě speciálních kapitol o činnosti Komuny ve vojenské, školské a kulturní oblasti rovněž statě o jejím poměru k rolnictvu a agrární otázce, dále o jejím vztahu ke kolonialismu a podobně. Značnou pozornost autoři věnují ohlasům Pařížské komuny v ostatních zemích a hodnocení jejího mezinárodního významu pro další vývoj a zejména pro rozvoj mezinárodní dělnického hnutí. Nás v této souvislosti může zajímat, že do oné partie je zařazen i stručný příspěvek Zdeňka Šolého o dělnickém hnutí v českých zemích ve vztahu ke Komuně.

Cenné jsou zejména poslední tři části citovaného svazku, věnované pramenům a historiografii Komuny, zpracované s tradiční pečlivostí a spolehlivostí, jaké jsme již ostatně zvyklí z předchozích sovětských akademických sborníků, jako tomu bylo kupříkladu ve sborníku o anglické buržoazní revoluci ze 17. století a podobně.

Nemůže být sporu o tom, že o tento sborník se nutně musí opřít každá další práce o Pařížské komuně, pokud bude chtít aspirovat na atribut vědecké serióznosti.

Z velkých monografických prací zaslouží vyzvednutí obsáhlá kniha z péra výše tu již zmíněného Platona Michajloviče Kerženceva¹² „*Istorija Parižskoj Kommuny*“, jejíž prvé vydání vyšlo v Moskvě 1940, to je v roce autorova úmrtí. Byla na svou dobu znamenitou syntézou, opírající se o edice nejdůležitějších dokumentů, o monografie i články zahraničních i sovětských autorů. Keržencev tu rozpracoval řadu pozoruhodných otázek, zejména o demokratickém, lidovém hnutí po pádu Druhého císařství, a za časů Komuny v Paříži, z nichž lze s užitekem čerpat podnes, takže nemohlo překvapit, když v roce 1959 vyšlo v Moskvě její druhé vydání, připravené do tisku a doplněné bibliograficky o nové práce profesorem A. I. Molokem. Bylo rovněž správným počinem, když tato pozoruhodná kniha byla přeložena do češtiny a vyšla v Praze roku 1961 k devadesátému výročí Komuny pod titulem „Pařížská komuna“. I když v některých faktech a podrobnostech byly Keržencovovy výsledky a vývody novějším bádáním v něčem poopraveny a upřesněny, je třeba říci, že tu jde přece jen o jednu z nejvýznamnějších monografií o Komuně z péra marxistického historika. Instruktivní a cenná je v ní její závěrečná partie, uveřejněná v příloze a pojednávající o historiografii Pařížské komuny a přinášející zároveň věcně utříděný bibliografický soupis pramenů a literatury k jednotlivým problémovým okruhům (viz české vydání na str. 631–647).

Z dalších knižních publikací k jednotlivým otázkám Pařížské komuny bych uvedl obsáhlou, více než pětisetstránkovou knihu E. A. Želubovské, „*Krušenije Vtoroj imperii i voznikovenije Tretěj respubliky*“ (Moskva 1956), vydanou v nakladatelství sovětské akademie věd a představující široce pojatý a zevrubně podaný proces, jenž vedl k pádu Napoleona III.

¹² Dříve se zajímal o minulost irského lidu a vydal o tom již r. 1918 práci „*Revolucionnaja Irlandija*“, která pak r. 1936 vyšla přepracována pod názvem „*Irlandija v borbe za nězavisimost*“.

a k nastolení Třetí republiky, což poskytlo hospodářskospolečenskou platformu, odkud pak již vedla přímá cesta ke vzniku Komuny.

Vztahem ruského carismu ke Komuně se zabývala Š. J. Basilaja „*K voprosu ob otnošenii carskogo pravitelstva k Parižskoj Kommune*“ (Suchumi 1954, stran 172) a naopak zase vystopování vlivu Komuny na demokraticky smýšlející kruhy v carském Rusku věnoval zajímavou knihu S. D. K u n i n s k i j „*Russkoje obščestvo i Parižskaja Kommuna. Otkliki v Rossii na franko-prusskiju vojnu i Parižskuju Kommunu*“ (Moskva, AN SSSR 1962, stran 175).¹³

Více než čtyři sta stran rozsahu čítá kniha „*Portrety dějatel'ej Parižskoj Kommuny*“, jejímž autorem je A. J. L u r e (vyšla v Moskvě 1956). Přibližně stejného rozsahu jsou dvě knihy J. D a n i l i n a „*Poety Parižskoj Kommuny*“ (Moskva 1947) i další „*Parižskaja Kommuna i francuzskij teatr*“ (Moskva 1963), představující zajímavý a pestrý obraz kulturního prostředí pařížských komunardů a jejich vlivu na několik oblastí kulturní tvorby. Do téže sféry náleží též kniha S. A. F r u m o v a „*Parižskaja Kommuna v borbe za demokratizaciju školy. Istoričeskij očerk. Dokumenty i mater'ialy*“ (Moskva 1958). Možno tu přiřadit a připomenout i knihu z dějin zdravotnictví, kterou napsala J. N. J a k u b o v a „*Voprosy zdravoochraněnija vo Francii v period revoljucii 1848 goda i Parižskoj Kommuny*“ (Moskva 1958).

Dále bychom měli uvést řadu vědeckopopulárních brožur anebo brožur příručkového charakteru, jakou například vydal A. I. M o l o k „*Parižskaja Kommuna 1871 goda i jejo meždunarodnoje značeniije*“ (Moskva 1956), nebo jakou jako učební materiál pro Vysokou školu stranickou při ÚV KSSS vydal I. S. G a l k i n „*Parižskaja Kommuna 1871 goda*“ (Moskva 1961) a další pak pod názvem „*Internacional – Parižskaja Kommuna*“ (Moskva 1963). Poněkud obsírnější brožuru k 90. výročí Komuny vydal v Moskvě 1961 F. A. C h e i f e c pod titulkem „*Parižskije kommunari*“.

A konečně bychom mohli sovětskou historickou produkci zakončit výběrem některých časopiseckých anebo sborníkových příspěvků s komunardovskou tematikou.

Tak například zmíněná již E. A. Ž e l u b o v s k a j a psala o německopruské okupaci Francie z let 1870–1871 (Istoričeskije zapiski 1945, č. 15, str. 180–214) a dále příspěvek o dělnickém a socialistickém hnutí ve Francii v létech 1869–1870 (ve sborníku „*Iz istorii socialno-političeskich idei*“, Moskva 1955, str. 602–632). I. S. G a l k i n věnoval Komuně v roce 1946 stručný článek v 5. čísle časopisu Bolševik; A. J. M o l o k psal o pracujících v době Komuny (Voprosy istorii 1951, č. 3, str. 3–32), dále o revolučních klubech za časů Komuny v Paříži (Učenyje zapiski Moskovskogo ped. instituta im. V. I. Lenina, t. 109, katedra istorii novogo vremeni, vyp. 6, 1957, str. 33–53) a konečně o listech pařížských pracujících ve dnech Komuny (ve sborníku „*Iz istorii obščestvennych dvizenii i meždunarodnyh otnošenii*“, Moskva 1957, str. 515–529). V. S. A l e k s e j e v - P o p o v psal o vlivu Pařížské komuny na německé sociálně demokratické

¹³ Obdobnou tematikou se zabývala řada článků vzešlých z pera N. Troického, B. S. Itenbergera, B. J. Jesina, Z. S. Jefimova a G. Abzianidzeho (jejich přesné bibliografické údaje uvádějí B. A. Kameněckij a M. A. Nikolajevskij ve: Voprosy istorii KPSS 1964, č. 7, str. 148).

hnutí v letech 1871–1872 (Voprosy istorii 1953, č. 5, str. 60–82). A. T. V a ž a n o v se zase specializoval na právní problematiku a napsal jednak články o soudních orgánech Komuny a speciálně též o justiční komisii Pařížské komuny (Učenyje zapiski Kazanskogo universiteta, t. 117, kn. 7, Sb. raboti juridičeskogo fakultěta 1958, str. 129–176 a tamže t. 114, kn. 10, 1954, str. 143–161 a týž článek ve zkrácené podobě viz v periodiku Sovetskoje gosudarstvo i pravo 1955, č. 2, str. 100–105). M. S. Alperovič psal o činnosti americké diplomacie ve Francii v letech 1870–1871 (Voprosy istorii 1956, č. 7, str. 110–115). Nám již z dřívějšíka známý J. I. Drazinas napsal článek o revolučním povstání ze 4. září 1870 v Paříži a o úloze blanquistů při něm (Učenyje zapiski Čitinskogo ped. instituta, vyp. 1, 1957, str. 119–173) a dále o historii tzv. „rudého plakátu“ a o povstání pařížského lidu z 22. ledna 1871, jež bezprostředně předcházelo vzniku Komuny (Novaja i novějšaja istorija 1961, č. 2, str. 89–98). F. J. Archipov napsal zajímavý příspěvek o bojích ideových proudů v Pařížské komuně při provádění některých sociálních a hospodářských opatření vyhlášených Komunou (Učenyje zapiski Gorkovskogo ped. instituta inostrannyh jazykov, vyp. 2, 1957, str. 63–94); P. A n g r a n věnoval samostatný článek činnosti Thiersovy versailleské vlády (Novaja i novějšaja istorija 1958, č. 2, str. 32–48). Mládežnické hnutí mezi pařížskými komunardy se pokoušel vystopovat J. Brusin (Molodoj Kommunist 1958, č. 3, str. 114–118). Nad počtem členů rady Pařížské komuny se zamyslel M. O. Dmitrijevskij (Novaja i novějšaja istorija 1959, č. 1, str. 221–222).

Desátému výročí Komuny věnoval známý časopis Novaja i novějšaja istorija v 2. čísle ročníku 1961 čtyři články. Vedle výše již zmíněného článku J. A. Drazinase to byl J. A. B a c h s článkem o Marxově a Engelsově úloze za dnů Komuny, dále A. Z. M a n f r e d úvahou o historickém významu a tradici Komuny a konečně G. P. Noviková o sekci Prvé internacionály v Bordeaux za časů francouzsko-pruské války a Pařížské komuny. V témž jubilejním roce vyšly dva články o vztahu Komuny k náboženství z pera M. M. Šejnmana (Ježegodnik muzeja istorii religii i ateizma 1961, t. 5, str. 297–314) a B. R a b b o t a (Nauka i religija 1961, č. 3, str. 90–92). Téhož roku vyšel společný jubilejní článek o literatuře a umění ve dnech Pařížské komuny z pera M. A. Alexejevové, S. M a n e v i č e a J. T e p e r a (Vestnik istorii mirovoj kultury 1961, č. 6, str. 29–44). Další článek téhož roku ještě vytiskl A. Z. M a n f r e d, a to o úloze ústředního výboru pařížské národní gardy, který se první dny Komuny stal prakticky prvou revoluční vládou dělnické třídy (v knize A. Z. M a n f r e d, *Očerki istorii Francii XVIII–XX vekov*, Moskva 1961, str. 191–243). A konečně I. G o s t u n o v věnoval vzpomínkový článek ozbrojenému boji pařížských komunardů (Vojenno-istoričeskij žurnal 1961, č. 3, str. 65–70).

Na závěr bych u sovětské tvorby ještě upozornil na to, že ve třetím svazku vybraných spisů N. M. L u k i n a je přes sto stránek věnováno autorovým článkům o Pařížské komuně (Izbrannyje trudy v trech tomach, Moskva 1963, t. III, str. 8–112).

Nyní bychom se měli obrátit k pracím, jež po skončení II. světové války byly vydány v mateřské zemi komundů — ve Francii. Předem možno říci, že ta se k jejich památce zachovala místy dost macešsky, pokud tu ovšem tak říkajíc, čest praporu nezachraňují francouzští komunisté.

O macešskosti lze mluvit hned při první knize o Komuně z roku 1944 — pro Francii skončila totiž II. světová válka v tomto roce! —, kterou v Paříži vydal A. Dansette pod názvem „*Les origines de la Commune de 1871*“. Jde o práci napsanou zcela v duchu protikomunardského buržoazního pamfletu, kde vedoucí činitelé Komuny jsou stavěni do světla hlupáků, kteří prý si nevěděli poradit s tím, čím by měli starý režim nahradit, atp. Jde o starou, obehnanou pomluvu měšťáckých šmoků, tradovanou od Thiersových časů podnes, a ten, kdo si přečetl alespoň Komunou vydané vyhlášky, nemůže mít rozhodně Dansettovy strojené rozpaky a pochybnosti; vždyť z oněch vyhlášek zcela zřejmě vyplývá, že komundari měli zcela jasný a cílevědomý cíl, totiž vytvoření proletářského státu, prvního svého druhu na světě.

Okrajově s problematikou Komuny souvisí také kniha Charlese Hainchelina o partyzánském hnutí ve francouzské minulosti, nadepsaná „*Les Franc-Tireurs dans l'histoire de France*“ (Paris 1945); toto hnutí promluvalo, jak známo, závažné slovo také do prusko-francouzské války. K předhistorii Komuny možno tím spíše přiřadit knihu o dělnickém hnutí za II. císařství, kterou pod názvem „*La vie ouvrière en France sous le Second Empire*“ vydal v Paříži v roce 1946 Georges Duveau a v níž lze nalézt řadu cenných informací a souvislostí z hlediska nadcházejícího vývoje vyústivšího pak v Pařížskou komunu.

V roce 1947 vyšly nákladem pařížského knihkupectví Marcela Riviera opětovně staré dobré a velice populární dějiny komundů „*Histoire de la Commune 1871*“, jejichž autorem je Hippolyte Prosper Olivier Lissagaray; vyšly tentokrát s předmluvou Amédé Dunoise a od časů svého prvního vydání, od roku 1876, dočkala se tato kniha četných vydání v nejrůznějších jazycích, do nichž byla horlivě překládána. Český překlad její vyšel u nás poprvé v roce 1900 — to je o pět let dříve než ruský překlad — druhé vydání vyšlo r. 1919 a třetí v r. 1952 v Praze, pořízené na základě citovaného pařížského vydání z roku 1947. Předmluvu k onomu poslednímu českému vydání napsal František Červinka, který však v ní nedokázal politicky správně Lissagaraye zařadit a domníval se o něm, že byl názorově blízký blanquistům (str. 9), třebaže již tehdy bylo známo, že patřil mezi tzv. novojakobíny. Lissagaray sám o sobě napsal: „Pokud jde o Pařížskou komunu, nebyl jsem jejím členem, a tím méně funkcionářem. Revoluci z 18. března jsem sloužil skromně jako žurnalista a národní gardista“ (str. 8–9). Tímto výrokem, učiněným dodatečně, snažil se Lissagaray uvést na pravou míru dojmy, vyvolané u čtenářů po přečtení jeho díla memoárové povahy. Možno poukázat na to, že na význam novojakobínů poukázal výrazně již Keržencev ve výše již uvedené knize, která však zřejmě unikla Červinkově pozornosti, a proto ve své předmluvě o tomto problému nemohl nic povědět. Ačkoli Lissagaray choval k Marxovi hlubokou úctu, zůstal v podstatě svému novojakobínskému přesvědčení dále věrný a nepřijal učení vědeckého socialismu. Naznačené stanovisko má pochopitelně adekvátní odraz v Lissagarayových Dějinách Pařížské komuny, které jsou

však jinak velmi zajímavým a poutavým čtením o této významné dějinné události.

K osmdesátému výročí Komuny vyšla v Paříži 1951 významná edice „*Les poètes de la Commune*“, kterou předmluvou opatřil Jean Varloot a jež představuje shrnutím dosud roztržštěných a namnoze zapadlých materiálů cenný přínos k problematice kulturních dějin v období Komuny.

Další dvě knihy, jež zde hodlám připomenout, lze volně zařadit mezi práce k předhistorii Komuny, třebaže na první pohled se zdají budit dojem, že tomu tak není. Prvou z nich napsal Claude Fohlen a pojednává velice zevrubně o vývoji textilní výroby francouzské v letech 1850 až 1870 pod titulem „*L'industrie textile au temps du Second Empire*“ (Paris 1956). Tato pozoruhodná kniha má rozsah 534 stran a pro větší názornost zkoumané látky je doplněna 16 mapami a 15 grafy, jež ucelují jak analytický, tak i panoramatický obraz jednoho důležitého odvětví francouzského průmyslu. I v této knize lze nalézt leccos zajímavého pro nadcházející vývoj k Pařížské komuně. — Druhá kniha „*Proudhon et la démagogie bonapartiste*“, kterou v roce 1958 v Paříži vydal Georg Cognot, není rovněž bez významu pro otázky Komuny, ježto proudhonismus sehrál za časů Pařížské komuny i v rámci Prvé internacionály velmi výraznou, třebaže nikoli vždy kladnou úlohu.

V letech 1957–1958 vydal Pierre Ponsot dvě práce k ohlasu Pařížské komuny ve východofrancouzském průmyslovém kraji Creusot, proslulém uhelnými šachtami a železnorudnými doly, kde 26. března 1871 po pařížském vzoru propuklo povstání, vyvrcholivší vyhlášením Komuny v tomto městě. I když šlo o krátkodechou akci, byla to přece jen vážná snaha o pokus provinčního průmyslového města nenechat Paříž v jejím boji osamocenu a v izolaci. Ponsot uveřejnil nejprve přípravný článek „*La Commune au Creusot*“ (Cahiers internationaux IX/1957, No. 84, str. 61–72) a o rok později vystoupil na veřejnost samostatnou a širěji pojatou knihou „*Les grèves de 1870 et la Commune de 1871 au Creusot*“, která vyšla v Paříži v roce 1958.

Následujícího roku vydal A. Adamov práci „*La Commune de Paris, 18 mars–28 mai 1871*“ (Paris 1959) a Aimé Dupuy zajímavou knihu o dějinách francouzského tisku, sahající od ledna 1870 do července 1871, pod názvem „*1870–1871. La guerre, la Commune et la presse*“ (Paris, Armand Colin 1959, str. 256). Od vydání prací, jako byla od J. Lemonnyera (*Les journaux de Paris pendant la Commune*, Paris 1871), F. Maillarda (*Histoire des journaux publiés à Paris pendant le siège et sous la Commune*, Paris 1871) nebo od A. Gagniera (*Histoire de la presse sous la Commune*, Paris 1872), uplynulo již příliš mnoho let a kromě toho v uvedených pracích bylo možno nalézt spíše jen suchý bibliografický výčet než nějaké rozборы a širší zhodnocení. Není proto divu, že Dupuy považoval za potřebné napsat novou práci.

Jde o obratně a celkem přehledně psanou knížku o úloze francouzského tisku v předvečer prusko-francouzské války, dále za této války a posléze za Komuny. Dovídáme se z ní řadu nových podrobností, kromě jiného také o důmyslné dopravě speciálně miniaturizovaných vydání novin z obležené Paříže do ostatních částí země pomocí balónů. Na druhé straně je pro autora charakteristické, že se ani v nejmenším nesnaží o to vysvětlit,

proč Komuna vůbec vznikla a co k ní vedlo. Jinak však z období mezi 18. březnem a 28. květnem 1871 velice často cituje jak z komunardského tisku, tak i zároveň z periodik Komuně nepřátelských. Přitom je někdy až zábavné sledovat, jak podstatné rozdíly ve způsobu psaní existovaly u novin, vycházejících pod tímž názvem v obou táborech. To lze demonstrovat velice názorně, kupř. na stránkách listu *Temps*, který vycházel jednak v komunardské Paříži a jednak v thiersovském Saint-Germain. Dupuy objevil přitom řadu časopisů a článků dosud namnoze neznámých, což tvoří nesporný přínos jeho knihy. Na 40 fotografií a soudobých karikatur oživuje čtenářův pohled do této živě napsané knihy. V příloze je pak otištěn významný a cenný soupis francouzských periodik, jež vycházely od ledna 1870 do července 1871. Byl by tím cennější, kdyby byl ještě rozšířen o údaje o tom, která čísla jednotlivých časopisů se v příslušných centrálních institucích Paříže zachovala.

I když materiálová základna autorova je dosti značná, je její těžiště dlužno spatřovat v nově objevených novinách a časopisech. Občas mu unikly i některé starší práce, jako kupř. další bibliografická práce J. L e m o n y e r o v a z r. 1873, dále ho nezajímaly práce širšího významu pro Komunu, jako je např. známá edice protokolů Komuny Bourginova a Henriotova, nechal stranou docela Marxovu Občanskou válku ve Francii, nemluvě o zahraničních pracích, např. sovětských atp. Dupuyovi se kromě toho také přihodilo, že z výčtu francouzských žurnalistů mu občas vypadlo i některá význačnější jména, jako byl kupř. Arnould, Jules Guesde, Le-français, Rochefort, Vallés a někteří jiní.

Přes tyto a podobné nedostatky a přes výhrady k autorovu ideovému i metodickému zaměření, přivítala francouzská marxistická kritika Dupuyovu knihu celkem shovívavě, jak o tom svědčí například recenze, kterou v *La Pensée* (roč. 1960, No. 91, str. 150–152) napsal Robert B r é c y.

V předvečer devadesátého výročí „šturmování nebes“ předstoupil před francouzskou veřejnost Maurice C h o u r y, autor dělnického původu, korzický komunista, který se vyznamenal v odboji proti fašistické okupaci,¹⁴ a jenž se po válce vypracoval jako talentovaný a obratný novinář. Tento autor napsal řadu knih o Pařížské komuně takové úrovně, že by mu je podle slov sovětského profesora A. Z. Manfreda mohl závidět leckterý univerzitní profesor.

Prvá knížka Maurice Chouryho vyšla pod názvem „*Les origines de la Commune, Paris livré*“ (Paris, Éditions Sociales, 1960, str. 187) a je věnována zevrubnému vylíčení života ve městě Paříži po bitvě u Sedanu až do chvíle, kdy Thiersova vláda se dopustila zrady na Paříži i na francouzském lidu tím, když ze strachu před vlastním lidem uzavřela v lednu 1871 s Německem hanebný mír. Hrozné životní podmínky v obleženém městě jsou v této knize vylíčeny velmi názorně, ba přímo až drasticky, obzvláště když tam zavládl tak zoufalý nedostatek potravin, kdy každý Pařížan dostával jen nepatrné dávky koňského masa na přiděl, na jehož zaplacení chudším vrstvám nestačily ani peníze, kdy tam lidé již snědli takřka všechny psy a kočky, všechna zvířata, včetně exotických ze zoolo-

¹⁴ Vydal o tom vzpomínkovou knihu: *Maurice Choroury, Tous bandits d'honneur! Résistance et libération de la Corse (Juin 1940 – octobre 1943)*, Paris 1958.

gické zahrady, a kdy se v Paříži k jídlu prodávalo dokonce i maso z krys. Choury v této knížce snesl víc než dost dokladů k tomu, aby čtenář mohl pochopit, jak obrovská zloba a nenávisť se nahromadila v hlavách prostých lidí proti počínání zrádné a licoměrné buržoazní vlády. Zdařilé dobové ilustrace a karikatury přispívají k pochopení dobové mentality a nakupeňných protikladů a rozporů. Není divu, že tato zdařilá kniha byla hned pohotově přeložena do ruštiny a vyšla hned následujícího roku s úvodem prof. A. I. Moloka.¹⁵

Další svou knihu Choury věnoval historii slavné a zároveň bizarní pařížské Latinské čtvrti, obývané tehdy převážně studenty a uměleckou bohémou, v níž se snažil zobrazit, jak se v této části Paříže žilo a bojovalo. Vyšla v Paříži v roce 1961 pod názvem „*La Commune au Quartier Latin*“. Následující dvě knížky věnoval pak Choury dvěma komunardům z řad umělců, jednoho proletářského básníka a druhého slavného malíře. V roce 1966 vyšla v Paříži jeho práce „*Eugène Pottiers, auteur de l'Internationale*“ a roku 1969 tam vydal Choury další knihu s charakteristickým titulem „*Bonjour, monsieur Courbet!*“, věnovanou památce slavného malíře Gustava Courbeta, předního představitele evropského realistického malířství své doby, aktivního činitele Pařížské komuny, angažujícího se obzvláště v organizaci kulturního života komunardů a jenž byl za to po jejím pádu buržoasií uvězněn a v roce 1873 za dobrodružných okolností uprchl do Švýcarska.

Posléze je zapotřebí upozornit na zatím nejzávažnější Chouryho knihu. Vyšla v Paříži v roce 1967 s titulkem „*La Commune au coeur de Paris*“ a představuje syntetický pohled na celou historii Pařížské komuny. Je napsána na základě dosavadních edic pramenů a literatury a z části též na podkladě dosud nepublikovaných dokumentů z pařížské policejní prefektury a z vojenskohistorického archívu. Autor v ní sleduje vývoj událostí ve Francii od poloviny šedesátých let minulého století až do slavných dnů Komuny, do jejího pádu, a pak až do bezohledného, krvavého zúčtování buržoazní vlády s komunardy, kdy měšťácká třídní spravedlnost dala například skoro 4000 stoupců Komuny deportovat jako trestance do zámořských kolonií v Tichém oceáně (hlavně do Nové Kaledonie). Chouryho kniha je impozantní syntéza, napsaná na jedné straně se zaujetím a láskou pro hrdiné komunardy, a na druhé straně jim zpřímá a po dělnickou nedovede darovat žádnou chybu a nedostatek, jež posléze způsobily ztroskotání smělého pokusu francouzské dělnické třídy o nastolení proletářské vlády revoluční cestou.

Tato Chouryho kniha se vyznačuje řadou předností a byla proto právem přeložena do ruštiny a vydána s předmluvou prof. A. Z. Manfreda v roce 1970 v Moskvě pod nadpisem „*Kommuna v serdce Pariža*“ a stala se tak v předvečer slavného výročí pěkným příspěvkem ke stému jubileu Pařížské komuny. Poslední Chouryho kniha „*Les poètes de la Commune*“ vyšla v Paříži v roce 1970 a dalších prací se již od něho nedočkáme, ježto teno talentovaný a plodný autor mezitím zemřel.

Z francouzských prací k této problematice, psaných rovněž z marxisticko-leninských pozic, zaslouží pozornosti dvě vědeckopopulární knihy,

¹⁵ M. Šuri, *Pariž byl předan. Istoki Parižskoj Kommuny*. Moskva 1961, str. 214.

jejichž autorem je známý člen politického byra Francouzské komunistické strany Jacques Duclos. Prvá z nich vyšla k devadesátému výročí Komuny pod názvem „*A l'assaut du ciel*“ (Paris 1961) a hned následujícího roku vyšla v ruském překladu „*Na šturm něba. Parižskaja Kommuna — predvestnica novogo mira*“ (Moskva 1962) a o rok později vyšel v NDR její německý překlad pod titulem „*Himmelstürmer. Die Pariser Kommune als Vorbote einer neuen Welt*“ (Berlin, Dietz-Verlag, 1963). — Druhá Duclosova kniha „*La Première Internationale*“ (Paris, Ed. Sociales, 1964, stran 368), vydaná ke stému výročí založení Prvé internacionály, obsahuje rovněž partii věnovanou otázkám Pařížské komuny.

Z drobnějších článků francouzské produkce k otázkám Komuny bych připomněl příspěvek Georgese Bourgina o spolupráci francouzských ministrů Thierse a Favra s Bismarckem při potlačení Komuny¹⁶ a pak článek Maxmiliena Rubela věnovaný vztahu Karla Marxe ke Komuně,¹⁷ k nimž by bylo možno vznést některé námitky, popřípadě i doplňky.

Zatím nejvýznamnější prací z francouzské marxistické produkce o Komuně je nesporně obsáhlý sborník „*La Commune de 1871*“ vydaný v roce 1960 v Paříži. Jeho redaktory a zároveň hlavními autory byli Jean Bruhat, Jean Dautry a Emile Tersen. Jejich dalšími spolupracovníky při tomto významném počínu byli Pierre Angrand, Jean Bouvier, Maurice Choury, Henri Dubieff, Jean Gaillardová a Claude Perrot.

Vynikající kvalita sborníku zaujala sovětské historiky do té míry, že jej v roce 1964 vydali v ruském překladu, přesto, že sami nedávno před tím vydali vlastní dvousvazkový a jistě cenný sborník k téže problematice. Druhé francouzské vydání citovaného pařížského sborníku vyšlo tam znovu v r. 1970. Z něho pak byl za redakce Heinze Köllera v NDR pořízen německý překlad, vydaný v Berlíně v roce 1971 pod názvem „*Die Pariser Kommune von 1871*“. Vyšel v reprezentativní úpravě, na křídovém papíře, s četnými dobovými ilustracemi a ve znamenitém technickém provedení. Sborník je opatřen dobrým bibliografickým soupisem; ve srovnání s francouzským vydáním je rozšířen a doplněn o řadu dalších užitečných prací. Vydání tohoto německého překladu sborníku se z původního autorského kolektivu již nedožili Jean Dautry a Maurice Choury. Pro každého serióznějšího badatele o otázkách Komuny a mezinárodního dělnického hnutí té doby je tento sborník, pořízený péčí předních francouzských marxistických historiků, tak zásadní pomůckou, že nemůže být v žádném případě vynechán nebo pominut mlčením. Autorský kolektiv si účelně rozdělil komplex otázek, dokázal se k nim kvalifikovaně vyjádřit a výslednicí je kolektivní vědecká práce principiálního významu, ke které se budou zainteresovaní odborníci muset ještě dlouho vracet.

* * *

¹⁶ *Une entente franco-allemande. Bismarck, Thiers, Jules Favre et la répression de la Commune de Paris* (mai 1871), vyšel v: *International review of social history*, Assen, vol. I/1961, str. 41–53.

¹⁷ *Deux interviews de Karl Marx sur la Commune*, vyšel v: *Le mouvement social*, Paris 1962, t. 38, str. 3–27.

Za pozornost stojí i některé práce polské historiografie k otázkám Komuny, která má k její problematice o to blíže, že poměrně mnoho Poláků bojovalo přímo v oddílech pařížských komunardů, a že kupříkladu k předním generálům Komuny patřili dva polští revolucionáři, Jaroslav Dąbrowski a Walery Wróblewski. Přesto však počet polských prací k otázkám Komuny nelze při nejlepší vůli označit za vysoký.

Z nich bych, alespoň z chronologického hlediska, vyzvedl na prvním místě reprezentativní obrazovou publikaci, kterou v roce 1957 vydalo ve Varšavě Nakladatelství ministerstva národní obrany Polské lidové republiky zároveň v několika jazykových verzích, kromě jiného také v českém jazyce. Vyšla pod prostým názvem „Pařížská komuna 1871“ za redakce Adama Mellera, a za spolupráce s řadou dalších autorů ji uspořádali Joanna Kozicka a Mieczysław Berman. Český překlad z polštiny redigovali brněnský Zdeněk Smejkal a polský odborník Józef Chlabicz. Po úvodní stati Zygmunta Modzelewského „Pařížská komuna a polské revoluční hnutí“ a po otištění známého Engelsova úvodu z r. 1891 k novému vydání Marxovy Občanské války ve Francii, tvoří hlavní těžiště této publikace četné dobové ilustrace značné dokumentární ceny (je jich tu otištěno skoro 370!), a to i s náležitými vysvětlivkami, jakož i s příslušnými provenienčními odkazy. — Velmi cenný, i když, myslím, nikoliv zcela vyčerpávající je Krystynou Wyczańską sestavený a na str. 185—191 uveřejněný seznam polských mužů a zčásti též žen, kteří se zúčastnili revolučních bojů Pařížské komuny. Autorka jej sestavila na základě pařížských archívních materiálů a obsahuje 158 jmen. Postrádám v něm však např. Henryku Pustowójtównu, o které je známo, že v obležené Paříži ošetřovala raněné Komunardy a ani přímým bojům se nevyhýbala (srov. kupř. F. R a w i t a - G a v r ó n s k i : *Henryka Pustowójtówna*, Lvov 1911, str. 37—38 aj.)^{17a}

Ještě větší význam než předchozí publikaci bych z polské produkce o Komuně přikládal knize Ireny Grajewské, vydané k devadesátému výročí Komuny pod názvem „Komuna Paryska 1871 r. Zagadnienie władzy proletariackiej“ (Varšava 1961, stran 368).

Je to kniha založená na seriózní vědecké analýze četných pramenů, a na kritickém zhodnocení dosavadní literatury. Zájmem svého zkoumání spadá sice především do sféry státu a práva, nicméně i takto si plně zaslouží, aby jí věnovali pozornost i historikové mezinárodního dělnického hnutí. Autorka tam zdůrazňuje, že kupříkladu k takzvané „menšíně“ v Komuně vedle proudhonovců patřili i někteří bakuninovci, mezi něž počítá i známého předáka Komuny Louise Eugèna Varlina, který je však sovětskými autory v posledních letech zařazován mezi „levé proudhonovce“. Zsvěcenějším badatelům je dobře známo, že Proudhon byl pro některé stránky svého učení zároveň také „otcem anarchismu“. Nemůžeme se proto divit tomu, že když někteří „leví proudhonovci“ mohou být některými historiky po jistých počátečních rozpacích zařazeni spíš mezi stoupence bakuninovského anarchismu, než mezi levé proudhonovce. Definitivní objasnění zmí-

^{17a} Srov. též H. Gosset, *Les Polonais dans la Commune de Paris* (v: Les Cahiers Internationaux, č. 16, str. 46—52 a dále v: Europe, č. 64—65, duben—květen 1951, str. 147—156).

něných složitých problémů si nepochybně vyžádá ještě další úmornou analytickou a srovnávací práci. Je ovšem třeba připomenout, že názory Grajewské o příslušnosti některých předáků Komuny k bakuninovskému anarchismu nejsou zcela originální, protože byly v jádru vysloveny již o řadu let dříve. Tak například v českém překladu německé práce „*Pařížská komuna. Zprávy a dokumenty současníků*“ (Praha-Karlín 1932, str. 302–326) jsou za Bakuninovy přívržence v Komuně označeni jmenovitě Adolphe Assi, Gustave Cluseret, Benoit Malon a dokonce i z námý komunardský předák Eugène Varlin. Takže originálnost přístupu Grajewské byla v té věci před léty u nás zřejmě přeceněna (srov. k tomu např. ČsČH 1961, str. 916).

Při rozboru tzv. „většiny“ v Komuně poukazuje Grajewská jednak na souvislosti mezi názory „novojakobínů“ s Robespieerovými názory z konce 18. století a jednak na jistou souvislost Hébertových a Babeufových tradic s názory blanquistů. Grajewská věnuje dále ve své knize značnou pozornost sociálně ekonomickým reformám Komuny, pokusům o znárodnění zbrojních podniků, železnic a podobně.

Celkově možno shrnout, že Grajewská se ve své knize pokusila o vážný marxistický rozbor, jdoucí v mnohém ohledu hlouběji pod povrch věcí, než tomu bylo v podobných pracích jiných autorů, a proto také přináší řadu nových pohledů na dříve známá fakta.

Z drobnějších příspěvků polských autorů z dřívějšího období bych upozornil na nevelký článek L. Gelberga „*Interwencja Bismarcka przeciwko Komunie Paryskiej*“ (Państwo i prawo VII/1951, str. 67–74), obírající se v podstatě stejným problémem jako výše již citovaný článek G. Bourgina.

* * *

Problematikou Pařížské komuny, obzvláště pak jejím vlivem na vývoj německého dělnického hnutí se ve větší míře zabývali historikové Německé demokratické republiky. Předzvěst tohoto jejich zájmu se projevila již na stránkách prvního ročníku ústředního orgánu historiků NDR v roce 1953, a to článkem Rolfa Kleina „*Karl Marx und die Pariser Kommune*“ (Zeitschrift für Geschichtswissenschaft I/1953, str. 264 a násl.).

Větší počet příspěvků tu vyšel zejména k 90. výročí Komuny. Za nejvýznamnější z nich třeba považovat dvě knihy. Prvou vydal Werner Wippold pod názvem „*Die Pariser Kommune. Ihre Bedeutung für die Entwicklung der Lehre von der Diktatur des Proletariats*“ (Berlin 1961. 127 str.) a druhou Hans Marezki s titulem „*Die Kommunarden von Paris*“ (Berlin, Deutscher Militärverlag, stran 156). Zatímco první knížka je monograficky věnována jednomu specifickému problému ze široké palety otázek, jež vystaly okolo Pařížské komuny, představuje druhá z nich (Marezského) obratně a celkem čtivě napsanou kompilaci z autorem vybraného okruhu publikovaného materiálu, s řadou bystrých postřehů, i s některými menšími poklesky faktografické povahy. Přitom je s ohledem na zvláštní zájmy nakladatelství, jež knihu vydalo, věnován též přiměřený prostor a rozsah vojenským problémům Komuny, což se projevuje i doprovodným vybavením knížky po vnější stránce, kde čtenář může

najít řadu plánek a náčrtů o vojenské situaci, o průběhu některých vojenských operací, dále schémata vojenských zařízení Komuny (např. barikád) apod.

Maretzki, jenž v roce 1962 získal na Vysoké škole pedagogické v Postupimi akademický titul na základě disertace rovněž z komunardské tematiky,^{17b} zůstal oné problematice nadále věren, když následujícího roku ze své disertace uveřejnil stručný výťah „*Die preussisch-deutsche Intervention gegen die Pariser Kommune*“ (Geschichtsunterricht und Staatsbürgerkunde 1963, str. 831–837).

Kromě toho vyšlo k devadesátému výročí Komuny v NDR několik drobnějších článků. Tak Heinz Beike a Jürgen Bochinski věnovali svůj příspěvek vlivu Pařížské komuny na německé dělnické hnutí (Einheit 1961, str. 446–454); Hans Jürgen Friederici a Jutta Seidlová se ve svém článku zaměřili v podstatě na stejnou otázku (Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung 1961, str. 280–298) a H. Höhn se zamyslel nad vojenskými otázkami Pařížské komuny a poučeními z nich (Militärwesen 1961, str. 502–515).

Rovněž v následujících letech můžeme v historické produkci NDR znamenat několik článků z komunardského okruhu zájmů. Tak výše již zmíněná Jutta Seidlová otiskla v roce 1962 drobný článek o stanovisku, jež jeden z vůdců eisenaušských sociálních demokratů v Německu, Wilhelm Bracke, zaujal k německo-francouzské válce 1870–1871, k německému militarismu a k Pařížské komuně (Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität, Leipzig, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe XI/1962, str. 959–965). Táž autorka pak ve spolupráci s Eberhardem Hackenthalem v roce 1964 otiskla pojednání o významu Komuny pro vývoj strategie a taktiky Prvé internacionály do londýnské konference, konané na podzim 1871 (Beiträge zur Gesch. d. d. Arbeiterbewegung 1964, Sonderheft 1, str. 95–110). Hackenthal vydal téhož roku ještě samostatně článek o významu masového hnutí na obranu Pařížské komuny pro upevnění a rozšíření proletářského internacionalismu v německém dělnickém hnutí (tamže, Sonderheft 2, str. 197–205). Rok na to – podobně jak tomu bylo předtím u Maretzského – získal Hackenthal v Lipsku doktorát na základě disertace „*Die Bedeutung der Pariser Kommune und ihrer Lehren für die Entwicklung der deutschen Arbeiterbewegung von 1871 bis zum Erlass des Sozialistengesetzes*“ (Diss. Leipzig 1965, VII + 164 str.). Konečně pak ještě též autor vydal v roce 1966 další článek o vlivu Pařížské komuny na vojenské koncepcce německé sociální demokracie v letech 1871–1875 (Zeitschrift für Militärgeschichte, 1966, str. 645–662).

Z dosud uvedeného vyplývá, že žehn prací historiků z Německé demokratické republiky k otázkám Pařížské komuny nebyla nikterak malá a že v ní je obsaženo řada cenných nových poznatků, zejména pokud se týče vlivu a ohlasů Komuny na další vývoj německého dělnického hnutí.

Zatímco práce historiků z NDR v pozitivním smyslu bádání o Komuně rozvíjejí, západoněmecká historická produkce se naopak této problematice

^{17b} Název jeho disertace: „*Die preussisch-deutschen Eroberer Frankreichs und die Pariser Kommune*“.

namnoze vyhýbala, a pokud se jí výjimečně vůbec věnovala, činila tak spíše s cílevědomě nepřátelským záměrem, a takřka otevřeně z pozic anti-komunismu. Za příklad nám tu může posloužit Günter Grützner, který dosáhl v roce 1961 doktorátu na západoberlínské „Freie Universität“ na základě disertace „*Rückwirkungen der Pariser Kommune auf das deutsche politische Denken*“, kterou pak o dva roky později otiskl pod pozmeněným a daleko „údernějším“ titulem „*Die Pariser Kommune – Macht und Karriere einer politischen Legende. Die Auswirkungen auf das politische Denken in Deutschland*“ (Köln-Opladen, Westdeutscher Verlag, 1963, XV + 279 str.).

Autor si tu zvolil nesporně široké a velice zajímavé téma o tom, jak se vliv Pařížské komuny projevil jednak na německé dělnické hnutí a jednak na politiku tamní vládnoucí třídy. Ovšem způsob autorova zpracování a hlavně jeho metodický přístup ukazují na to, že Grützner vědomě navázal na ideovou platformu svých starších předloh, v nichž se zhlédl, a jež kotví buď ve vodách revizionismu anebo vyloženého antikomunismu. Není to ostatně náhodou, že se Grützner ve své práci dovolává kupříkladu A. C o n r a d y h o předmluvy k Marxovu dílu *Der Bürgerkrieg in Frankreich* (Berlin 1920), nebo E. M a s o n a (*The Paris Commune*, New York 1930) či A. R o s e n b e r g a (*Demokratie und Sozialismus. Zur politischen Geschichte der letzten 150 Jahre*, Amsterdam 1938) a podobných „autorit“. Grützner shromáždil, a tak říkajíc znova „přefiltroval“, všechny předchozí buržoazní pomluvy, převzal dále manýry oportunistů a renegátů dělnického hnutí, aby pak s jejich pomocí a přispěním mohl podat tradičně už zkreslený obraz pařížských komunardů. Pro tohoto autora je Komuna prostě jen „patriotickou... ne-li vůbec jen šovinistickou revoltou“ (str. 52), a proto její události vyličil ve zdeformované a často až zkarikované podobě, aby pak sám mohl pořádně hovořit o „Marxově mýtu“ a o „komunardské legendě“, a aby se posléze s vítězoslavnými pocity vrhl do jejich domnělého vyvracení. Aby k takto zdeformovanému zobrazení Komuny mohl vůbec dojít, musel autor značnou část Marxových a Engelsových statí k této problematice nechat prostě bez povšimnutí a nadto práce historiků ze socialistických zemí zcela jednoduše ignorovat. Není proto divu, že Grützner nakonec došel k závěrům, jež s opravdovou a seriózní vědeckou prací jsou neslučitelné.

* * *

Z dalších příspěvků bych namátkově uvedl maďarský vzpomínkový článek Dezső R o j á k a napsaný na paměť 85. výročí Komuny, v němž připomněl činnost známého dělnického předáka a ministra Komuny Leona Frankela, jenž byl maďarského původu a byl významným funkcionářem Prvé internacionály.¹⁸ Dále bych připomněl poznámku známého srbského

¹⁸ D. R o j á k, *A Párizsi Kommun es magyar minisztere* (Fáklya VI/3, 1956, str. 3–6). Srov. dále monografii „*Leo Frankel*“, kterou v Berlíně vydal M. A r a n y o s s i; srov. dále článek P. A n g r a n d a, „*Partisans hongrois de la Commune de Paris*“ (vyšel v periodiku France-Hongrie, čís. 57, 1956, str. 51–59). Týž Angrand napsal zajímavý článek „*Travailleurs italiens dans la Commune de Paris* (Les Cahiers Internationaux, čís. 95, duben 1958, str. 54–62). O Franklovi pojednává článek „*Uj dokumentumok Frankel Léo munkásságáról*“ (vyšel v: Párttörténeti közlemények, Budapest 1969, č. 2, str. 121–144).

revolučního demokrata a současníka Komuny – Svetozara Markoviče (1846–1875) k zániku Pařížské komuny.¹⁹

Pozornosti dále zasluží v Sofii roku 1961 vydaná kniha „*Pařížská Komuna 1871*“, jejíž autorkou je Bulharka Chr. Daniva-Michova a vedle ní rumunská studie D. Rosenzweiga „*Comuna din Paris*“, vydaná v roce 1958 v Bukurešti.

V roce 1957 vyšla v Miláně péčí známého Institutu Feltrinelliho knížka „*La Comuna di Parigi*“ (VI + 142 str.), jejímž autorem je známý italský autor Giuseppe Del Bo, o němž jsme se již zmínili výše v souvislosti s bibliografickými soupisy materiálů k dělnickému hnutí z období Prvé internacionály. Francouzští marxističtí historikové považují Feltrinelliho ústav za význačné bibliografické středisko k dějinám mezinárodního dělnického hnutí (viz kupř. Robert Brécy).

Posléze bych tu ještě upozornil na obsáhlou knihu „*The Fall of Paris. The siege and the Commune 1870–1871*“ (London–Melbourne–Toronto, MacMillan, 1965, XIV + 458 str.), jejímž autorem je Alistair Horne, k níž by bylo možno vznést nejednu vážnou námitku. Něco podobného by bylo možno povědět také o knize „*La folle guerre de 1871*“ z péra A. Guérina (Paris 1969, str. 333) a do jisté míry též o publikaci amerického editora Georga J. Beckera „*Paris under siege 1870–1871: From the Goncourt Journal*“ (Ithaca–London: Cornell University Press 1969, str. 334).

* * *

Na závěr bych se chtěl zmínit i o našich pracích k Pařížské komuně. Možno k tomu povědět, že největší z nich, vydané u nás po II. světové válce k této problematice, jsou v podstatě překlady. Mám zde na mysli třetí vydání Lissagarayových Dějin Pařížské komuny z roku 1953 a zejména pak překlad Keržencevova díla Pařížská komuna z roku 1961; o obou pracích byla již ostatně řeč výše.

Rovněž sborník statí a materiálů „*Pařížská komuna*“ vydaný v Praze v roce 1951 k osmdesátému výročí Komuny, byl z převážné části přeložen z ruštiny, a to z V. I. Lenina, A. I. Moloka, M. Maškina, S. B. Kana. Jediným původním českým článkem v něm je nevelký příspěvek J. S. Hájk a „*Pařížská komuna*“, čerpající tu ostatně většinou ze starší publikace „*Pařížská komuna. Zprávy a dokumenty současníků*“, která vyšla r. 1932 v Praze ve známém karlínském komunistickém nakladatelství Karla Boreckého. Nicméně i tato práce byla v podstatě jen pouhým překladem německé práce „*Pariser Kommunne 1871. Berichte u. Dokumente von Zeitgenossen. Mit einem Vorwort von Hermann Dunder*.“ Berlin, Neuer Deutscher Verlag, 1931. V českém překladu byl jen navíc připojen doslov G. Breitenfelda, *Poučení z Pařížské komuny*. V příloze českého sborníku, vydaného v roce 1951, jsou pak otištěny české překlady 14 význačnějších dokumentů Komuny, hlavně některá její provolání a dekrety.

Naši původní tvorbu k problémům Pařížské komuny nelze označit ani za početnou ani za nějak zvlášť vynikající. Tak v roce 1956 vydal Benedikt

¹⁹ Vyšla v ruském vydání jeho vybraných spisů pod názvem „*Gibel Parižskoj Komuny*“ (Izbranyje sočiněnija, Moskva 1956, str. 220–226).

Jan čí vzpomínkový článek „K 85. výročí Pařížské komuny“ (Pod zástavou socialismu 1956, str. 715–724) a Milada Jezdínská drobnou poznámku „Pařížská komuna a její ohlas u slovanských národů“ (Slovanský přehled 1956, str. 120–122).

K devadesátému výročí Komuny vyšla u nás řada prací, z nichž nejobsáhlejší je vědeckopopulární brožurka Vladislava Chaloupky „Pařížská komuna“. Prvý pokus o nastolenie diktatury proletariátu“ (Bratislava 1961, str. 102), šířící místy dávno už překonané názory, a představující proto celkem čtení nevalné úrovně, které může posloužit pouze jako první informace značně nenáročnému čtenáři.

Z drobnějších našich prací z uvedeného jubilejního roku je nesporně nejcennější článek „Pařížská komuna 1871 a její vliv na počátky dělnického hnutí u nás“ (Příspěvky k dějinám KSČ 1961, str. 208–226), jehož autorem je pražský badatel v oboru dělnického hnutí Zdeněk Šolle. Dále stojí za uvedení článků Zdeňka Nováka „Vojenské otázky Pařížské komuny“ (Historie a vojenství 1961, str. 314–333). Dále zaslouží zmínky noticka Jaromíra Čermáka „Pařížská komuna a český tisk“ (Československý novinář 1961, str. 68–69), stručná zmínka Milana Bodláka „90. výročí Pařížské komuny vo vyučování dejepisu“ (Dějepis a zeměpis ve škole 1960–1961, str. 275–277), dále poznámky Vladimíra Bretta „Poezie Komuny“ (Dějiny a současnost 1961, č. 4, str. 6–7) a Vladimíra Kašíka „Komunard Marx“ (tamže, str. 3–5).

Konečně pak Jan Staněk v roce 1963 věnoval pozornost publikaci „Komuna Pařížská“, považované dlouho za nezvěstnou, a kterou v r. 1885 v New Yorku vydal Lev J. Palda, český vystěhovalec, žurnalista a funkcionář českého dělnického hnutí na půdě Spojených států amerických. Paldova práce je sice jen stručným výtahem ze známé Lissagrayovy knihy, kterou však opatřil vlastním jadrně psaným úvodem, vydávajícím svědectví a Paldově pokrokovém smýšlení.²⁰

Z citovaného výčtu naší produkce je tuším jasně patrné, že pro bádání o Komuně by se v našich poměrech v budoucnu mělo udělat rozhodně mnohem více, a že zejména by se měla daleko větší péče věnovat objasnění toho, jaký vliv měly události Komuny a zejména pak varovná poučení z ní na vývoj českého i celorakouského dělnického hnutí.

Na závěr našeho pojednání o výběru z literatury k otázkám Pařížské komuny možno konstatovat, že po II. světové válce k tomu vyšla dosti početná literatura, v níž zřejmě dominantní postavení, jak co do kvantity, tak i do kvality, připadlo sovětské produkci. Možno oprávněně dále očekávat, že letošní sté výročí nepochybně způsobí, že vyjde řada dalších knih, statí, studií a článků, jež poznání této závažné dějinné otázky ještě více obohatí a prohloubí.

B. Šindelář

²⁰ L. J. Palda, *Komuna pařížská* (Příspěvky k dějinám KSČ 1963, str. 415–419).